

Laudáció Hoffmann István levelező tagsági székfoglalóján

Budapest, 2020. IX. 28. Magyar Tudományok Akadémia

Kiss Jenő

A Magyar Tudós Társaság 1837-es pályatétele (= pályázata) a használatban levő vagy emlékezetben élő „helyírási”, tehát helynevek etimológiai vizsgálatára szólított fel. Természetesen senki sem gondolhatta akkor, hogy az első olyan akadémiai székfoglaló előadás, amelynek tárgya ómagyar kori magyar helynevek lesznek, 183 év múlva hangzik el. Hoffmann István tehát az első, aki névtani székfoglalót tart. Mondhatnám, történelmi a pillanat. S jelzése lehet annak, hogy a történelmi névtan végérvényesen kiszabadult a csak segédtudomány-szemlélet béklyójából. Ami persze egyáltalán nem jelenti azt, hogy a történelmi névtan ne szolgálja több diszciplínát is segédtudományként (klasszikus példaként a történettudományt említem).

Az út ehhez a mai állomáshoz nagynevű elődök kutatási eredményeinek a fundamentumáról indulva, s az ezredforduló utáni tudományos igényeknek megfelelő korszerű szemléletmód alkalmazásának köszönhetően érkezett el. S ebben Hoffmann Istvánnak kiemelkedő szerep jutott. Kettős értelemben is. Egyrészt, mert kezdettől fogva intenzíven és kitűnő eredményességgel kutatta a helynevek világát, történetét. Másrészt, mert jól érzékelvén, hogy csak kutatócsoporti felállás hozhat a névtanban is átütő eredményt, sikeres pályázatainak köszönhetően létrehozta az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténelmi Kutatócsoportját 2013-ban, amellyel nagy ívű kutatási program megvalósításába kezdett általa kinevelt, felkészített tanítványaival, munkatársaival. (Legyen szabad külön üdvözlöm őket.) Az eredmény pedig nemcsak az lett, hogy kutatócsoportja a tudományterületnek hazai meghatározó tényezőjévé vált, hanem az is, hogy a magyar nyelvtörténet ómagyar kori kutatási lehetőségeit kitágította, kutatás-módszertani megújulást is hozva egyúttal.

Hoffmann István publikációk formájában olvasható tudományos teljesítménye nemcsak a tudományérés szerint nézve bőséges, hanem tartalmilag is magas színvonalú, és több vonatkozásban is úttörő. Külön kiemelendőnek tartom, hogy a tulajdonnevek kutatásában fölmerülő általános kérdésekre adandó válaszok vizsgálatában is élen jár. Tanulmányai közül megemlítem a következőket: Funkcionális nyelvészet és helynévkutatás, A névtan és a társtudományok, Név és jelentés. A név mint történelmi forrás. Nyelvtörténet és számítógép. Társszerzőségével 2017-ben és 2018-ban megszületett a várt, magyar és angol nyelvű szintézis (a magyarnak a címe: Régi magyar helynévadás).

Hoffmann István névtani munkásságából kiemelendő egyrészt az, hogy megújította a helynevek leírására szolgáló tipológiát a nemzetközi névkutatásban a 20. század vége felé megjelenő modellemélet bevonásával s funkcionális alapokra helyezte azt. Ez az elemzési mód vált általánossá mind a történelmi, mind az újabb kori nevek vizsgálatában itthon és a határon túl is a magyar helynévkutatásban. Kiemelkedő a magyar nyelvtörténelmi kutatások szempontjából az a vállalkozás, amelyben – irányításával – teljes körű feldolgozás alá vette munkatársaival a korai ómagyar kor tulajdonneveket tartalmazó szórványemlékeit. E kulcsfontosságú nyelvtörténelmi korszak igencsak fontos forrásanyagának, a tulajdonneveknek a feldolgozatlansága miatt ugyanis a tulajdonnevekből származó tanulságokat csak kis mértékben hasznosíthatta a magyar nyelvtörténetírás. Célja megvalósítása érdekében sikerült névtudományi iskolát teremtenie a Debreceni Egyetemen. Helynévtörténelmi szótársorozatát is indított (több kötet megjelent már), és kidolgozta a nyelvtörténelmi adatok térinformatikai alapú kezelésének módszertanát, valamint a helynév-rekonstrukció módszerét is, s igazolta, hogy így új, érdemi ismeretek tárhatók fel. Az Árpád-kori források feltárásának eredményei két tanítványával közösen írt munkájában álltak össze szintézissé. ((((*The History of Hungarian Toponyms*. Hamburg, Buske, 2017; Régi magyar helynévadás 2018))))).

Nagyrészt a láthatatlan bibliográfiába tartozik mindaz, amit Hoffmann István, az iskolateremtő egyetemi tanár két területen is igen eredményesen tett: tulajdonnév-kutató iskolát teremtett a debreceni egyetemen, kutatási lehetőséget biztosítva többnyire fiatal munkatársainak a kutatási projekteken való közreműködésben. Az általa vezetett debreceni kutatóközösségnek az elismerésképpen 2017-ben a Nemzetközi Névtudományi Társaság Magyarországon elsőként a Debreceni Egyetemnek, pontosabban kutatócsoportjának ítélte oda a 26. névtani világkongresszus megrendezésének jogát. Tudni érdemes: Hoffmann István látta el a szervezőbizottság elnöki tisztét.

Folyóiratot, publikáció- és konferencia-sorozatot indított. Szerkesztőbizottsági tagja több hazai nyelvtudományi folyóiratnak, így a Magyar Nyelvnek is, a Magyar Nyelvtudományi Társaság névtani tagozatának elnöke. Nem kétséges, hogy a magyarországi névtan történetében az ő tevékenysége jó ideje már kiemelkedőnek számít. Hoffmann István nem lankadó aktivitását igazolja egyébiránt az is, hogy felelősségteljes tisztségek sorát látta és látja el (felsorolásuktól eltekintek). Szerkesztői aktivitása párját ritkítja, a tudományos közéletben való tevőleges részvétele példás.

Az 1953-ban született, 1977-ben Debrecenben magyar-orosz-finnugor szakon diplomát szerzett s 2008 óta az MTA Doktora címet viselő Hoffmann Istvánnak névtani és nyelvtörténeti szempontból kiterjedt és fontos munkássága méltóvá teszi őt az akadémiai tagságra. Biztosak lehetünk abban, hogy Széchenyi akadémijának tagjaként további fontos munkákkal gazdagítja a magyar nyelvtudományt. Ebben példája lehet a névtani kérdésekkel is foglalkozó akadémikusnyelvészeknek, Gombocz Zoltánnak, Melich Jánosnak, Kniezsa Istvánnak, Benkő Lorándnak és Kiss Lajosnak a példája.